

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון א תשע"ד
מספר 471

נטילת ידיים

נטילת ידיים של שחרית

חז"ל תיקנו נטילת ידיים בבוקר. כשאדם קם בבוקר משנתו צריך ליטול ידיים ולברך "ברוך אשר קדשנו במצוותיו וצונו על נטילת ידיים" (ברכות ס ע"ב).

סדר הנטילה: ייקח הכלי ביד ימינו, וכשהוא מלא מים יעבירו לשמאלו, וישפוך מים על ידו הימנית. אחר כך יעביר הכלי ליפו הימנית, ישפוך מים על ידו השמאלית, וכך יעשה שלוש פעמים. איזנשטין (תש"ל) מפרט שהפעם הראשונה מעבירה את הזוהמה, הפעם השנייה מכשירה להערות את המים על כל אחת מהידיים, והפעם השלישית משפשף במים טהורים. אחר כך יברך על נטילת ידיים וינגב את ידיו. ויש להסיר טבעות מהיד משום חציצה.

למקור המילה "נטילה" יש מספר טעמים: הכלי נקרא נטלה, הפעולה היא מעין לקיחה, נטילה, וכן עניין נשיאה, כמו שכתוב "וינטלם וינשאם" (ישעיהו מג, ט) שהנטל ידיים צריך לשאת אותן, להגביהן, למעלה (איזנשטין, תש"ל).

הידיים, מציין מלמד (תשס"ו), מאפשרות לאדם לפעול בעולם, אולם יחד עם ערכן הרב והשימושי הן אלו הנוטות להתלכלך ולהזדהם. לכן, כאשר אדם רוצה להתעלות לעניינים שבקדושה עליו לנטול את ידיו. עיקר נטילת הידיים בשחרית היא ניקיון, ועיקר נטילת ידיים לפני סעודה היא קדושה וטהרה.

הראשונים נחלקו לגבי עיקר הכוונה של נטילת ידיים בשחרית. מלמד (תשס"ו) מבהיר כי לדעת הרא"ש (ברכות יד ע"ב) הידיים עסקניות וקרוב לוודאי שבמהלך השינה נגעו במקומות המכוסים שבגוף. כדי לטהר אותן לקראת תפילת שחרית תיקנו חז"ל לנטלן. לדעת הרשב"א (ברכות ס ע"ב) בשעות השינה אדם מוסר את נשמתו לבוראו, ולפיכך בכל בוקר הוא נעשה כבריה חדשה, כמו שנאמר (איכה ג, כג), "חדשים לבקרים רבה אמונתך". נטילת הידיים בשחרית מהווה הכנה והתקדשות לתפילה ולעבודת ה' לאורך כל היום.

חז"ל נתנו טעם נוסף לנטילה. על פי המפורש בגמרא (שבת קח ע"ב) אל לו לאדם לגעת בידיו בפתחי גופו, בפה, בחוטם בעין ובאוזן, שכן רוח רעה שורה על ידיו בלילה ועלולה לפגוע באותם איברים, ואינה מסתלקת עד שייטול ידיו כראוי. הנטילה כהלכה מרחיקה את אותה רוח רעה ושוב אין חשש לפגיעה באיברים. הרב מלמד (תשס"ו) מציין שעל פי השולחן ערוך (אורח חיים

ד, ג-ד; מב, יג) יש להיזהר גם שלא לנגוע באוכל או במשקה לפני הנטילה.

על פי הזוהר והמקובלים, על האדם ליטול ידיים סמוך למיטה כדי שלא להשהות את הרוח הרעה על ידיו. עם זאת, יש האומרים שרוח רעה זו בטלה מן העולם. אצל הרב מלמד מובא שבעל הלחם משנה (שביתת העשור ג, ב) כתב שמשמע מדברי הרמב"ם שאינו חושש לרוח הרעה שנזכרה בתלמוד, וגם המהרש"ל (חולין, פרק שמיני לא) כתב שאין רוח רעה מצויה בנינו.

לדעת החיד"א, המשנה ברורה (מב, א, ב) והבן איש חי, יש להקפיד שלא ללכת יותר מארבע אמות לפני הנטילה. לעומתם יש פוסקים המקלים, אם כיוון שכל הבית נחשב כארבע אמות או משום שכיום רוח הטומאה שעל הידיים בטלה. מכל מקום, מקפידים בכל מה שנזכר בתלמוד, היינו ליטול ידיים שלוש פעמים ולא לנגוע בפתחי הגוף לפני הנטילה.

מברכים על הנטילה מיד אחריה ולפני הניגוב. דין זה, לגבי נטילת ידיים, שונה ממצוות אחרות. בכל המצוות מקדימים את הברכה לעשיית המצווה, אבל משום שאין ראוי לברך את הברכה כאשר הידיים עוד לא נקיות, הרי שנוטלים, מברכים מיד לאחר הנטילה, ולאחר מכן מנגבים את הידיים.

בפועל נוהגים שלא לברך אחרי נטילת ידיים ראשונה של שחרית, שכן הברכה נאמרת עם שאר ברכות השחר בתפילת שחרית עצמה. בכל מקרה, איזנשטין (תש"ל) מציין שאין לברך פעמיים על נטילת הידיים.

מלמד (תשס"ו) מפנה להליכות ביתה (א, ד) ולהליכות בת ישראל א. הוא מבהיר כי יש מי שכתב שאישה שאינה מתכוונת להתפלל תפילת שמונה עשרה באותו יום תיטול ידיים בלי ברכה, שכן לדעת הרא"ש נטילת הידיים נתקנה לקראת תפילה. אבל, הוא מציין, למעשה הנשים נוהגות כרשב"א ומברכות על נטילת ידיים שחרית.

ביבליוגרפיה

איזנשטין, י"ד (תש"ל). **אוצר דינים ומנהגים**. ניו יורק.

שפרלינג, א"י (תשי"ז). **ספר טעמי המנהגים ומקורי הדינים**. ירושלים: אשכול.

הרב מלמד, א' (תשס"ו). **פניני הלכה**. הר ברכה: מכון הר ברכה.

ד"ר עידית ליוש

ראש מסלול הגיל הרך

אשרי שומר שבת

פעם אחת נסעו ההורים ביום שישי למקום אחר לשהות שם בשבת. את בתם השאירו בבית וציוו עליה לפתוח ולנהל את החנות באותה שבת שהם ייעדרו מן העיר.

חשבה הבת שאין היא יכולה לסרב להורים ולכן החליטה לפתוח את החנות ולשבת שם, אך היא לעשות את כל המאמצים שלא למכור שום דבר במשך השבת.

ההורים נסעו והבת עשתה כאשר החליטה. והנה נכנס גוי לחנות ושאל למחירו של כלי קטן שהיה שווה חצי זלוטי בלבד. השיבה לו הבת:

"זה עולה מאה זלוטי!"

כעס הגוי מאוד על תשובה זו ועזב את החנות.

אחרי כשעה חזר הגוי ואמר שהוא מוכן לשלם חמישה זלוטי, אולי אפילו עשרה זלוטי, אבל לא יותר. והבת – בשלה: לא פחות ממאה זלוטי!

הלך הגוי ובמשך כל השבת, מדי כמה שעות, חזר והעלה את המחיר שהוא מוכן לתת, אולם הבת סירבה לקבל פחות ממאה זלוטי.

במוצאי שבת הגיע הגוי לחנות והסכים לשלם מאה זלוטי. הוא הסביר:

הרי אין זה הגיוני לשלם מאה זלוטי עבור חפץ ששווה אולי חצי מכך, אלא שלאחרונה חידשתי את כל הריהוט שבביתי, וכשעברתי היום על יד החנות שלכם וראיתי כלי זה ראיתי שהוא יתאים בדיוק לריהוט החדש ואי אפשר יהיה בלעדיו. לכן הסכמתי לבסוף לשלם את המחיר המופרז שדרשת.

למחרת השבת, כשחזרו ההורים, סיפרה להם הבת את כל מה שאירע עם הגוי ונתנה להם את מאה הזלוטי שקיבלה במוצאי שבת. בזכות גדולתה של השבת נהיו ההורים שומרי שבת (בן-צבי, ללא ציון שנה).

מקורות

סלומן, י-ד (ללא ציון שנה). בעין יהודית. ישראל: הוצאת ס.ל.ה.

בן-צבי, מ' (ללא ציון שנה). מעשי אבותינו: על פרשיות השבוע – ויקרא. בני-ברק: "ספרייתנו" (גיטלר) בע"מ.

רות עידן

סטודנטית במסלול הגיל הרך

טלי פרידמן

במעגלי העם היהודי

תנועת החסידות

"באלף השישי לזמן ארבע מאות ושמונה שנים יהיו קמים כל דרי העפר וזהו שכתוב בשנת היובל הזיאית' תשובו איש אל אחוזותיו". רבים ממחשבי הקצין ראו בשנת ת"ח (1648) שנת גאולה לעם ישראל וגם רבים מאומות העולם דבקו באמונתם של היהודים והאמינו בכך, אמונה שלימים גרמה לצמיחתם של משיחי שקר ועוד. משעברה שנת ת"ח לא רק שגאולה לא באה לעולם, אלא בזה אחר זה פקדו את יהדות פולין פורעניות, חורבן וסבל, לצד משברים מדיניים דתיים ורוחניים. מתוך אפלה זו בקע אורה של תנועת החסידות. יש הרואים ב'ישראל בעל שם טוב את מייסד החסידות, אולם אין חולקים שתנועת החסידות צמחה רק לאחר מותו. על סוגיה זו כשלעצמה נשברו לא מעט קולמוסים בניסיונם להסביר את הזיקה שבין הבעש"ט ובין ראשית החסידות. יורשו של הבעש"ט היה "המגיד הגדול", רבי דב בער ממזריטש, ששולת ייחוסו מגיעה עד לדוד המלך. המגיד ממזריטש הרחיב את תנועת החסידות ואת יסודותיה ועודד את תלמידיו להקים "חצרות" חסידיות באזורים שונים של מזרח אירופה. כך הפכה החסידות היא מחבורה לתנועה. שורשיה הרעיוניים של החסידות אחוזים בכל תחומי המחשבה היהודית: קבלה, מוסר, פרשנות. החסידות היא לא רק השקפת עולם אלא שיטה רעיונית; לא רק תנועה עממית אלא תנועה המחברת אליה תלמידי חכמים ו"בעלי בתים". סוד מהותה ביכולת הכלת ההפכים ויסודותיה הם אבני איתן המשותפים לחצרות השונות בארץ ישראל וברחבי העולם, מימי הורתה ועד לימינו אנו. החסידות מעמידה את הפרט במרכז ומדגישה את הימצאותו של הבורא בכל, בבחינת "לית אתר פנוי מיניה". יסודות נוספים הם: אהבת ישראל, תפילה בכוונה, שמחת מצווה ושמחה בכלל, ענווה, טהרת הנפש והגוף, גאולה, תלמוד תורה "לא לשמה כי אם לשמו". הלימוד הבלתי פוסק הוא המביא לידי מעשה, ובמעשה – הכוונה היא העיקר. דמותו של הצדיק, של הרבי, של האדמו"ר ולאחרתו היא תופעה חדשה למדי השנויה במחלוקת. במקביל להתפשטות התנועה החלה אף ההתנגדות לחסידות ולמנהיגיה, ובראשה עמד הגאון מוילנא.

במהלך מלחמת העולם השנייה נכחדו חלקים גדולים מהתנועה. אדמו"רים וחסידים שהצליחו להינצל מהשואה, ייסדו מחדש קהילות חסידיות בארץ ישראל וברחבי העולם. החצרות הכוללות בארץ הן חסידות גור, בעלזא, ויז'ניץ. חלק מהחסידויות מתנגדות לציונות, ואחרות, כחסידות הוסיאטין, תומכות ברעיון הציוני ובהגשמתו, אולם דומה שבקרב אלה גם אלה מפעמים כיסופי הגאולה – גאולת הפרט וגאולה כללית.

מקורות

- יהושפט נבו, **הגות בחסידות: עיון וחקר בהגותם של ראשוני החסידות בני הדור השלישי תלמידי המגיד ממזריטש ותלמידיהם ובסוגיות הגות חסידיות**, מוסד הרב קוק, ירושלים תשע"ג
- אלפסי יצחק, **תורת החסידות, תולדות, דברי תורה והגות**, מוסד הרב קוק, ירושלים 2006
- אטקס עמנואל, **"בעל השם" – הבעש"ט, מאגיה, מיסטיקה, הנהגה**, מרכז זלמן שזר, ירושלים 2000